

NÂDİR ŞAH

(نادر شاه)

Muhammed Nâdir Şah
b. Muhammed Yûsuf b. Yahyâ
(1883-1933)**Afgan kralı
(1929-1933).**

Hindistan'ın Pencap eyaletinde Dehîre-dûn şehrinde doğdu. Baba tarafından Afgan hânedanlarından Muhammedzâyî'ye, anne tarafından Sadozâyî'ye mensuptur. Musâhibân olarak da bilinen ve Hindistan'da sürgünde bulunan ailesinin fertleri Afgan Emîri Abdurrahman Han'ın ölümünden sonra Afganistan'a geri dönerek Habîbullah Han yönetiminde önemli görevler aldı. Bu sırada henüz yirmi yaşında olan Nâdir de saray muhafız birliğinde subay olarak göreve başladı. 1906'da kraliyet ordusunda tuğgeneralliğe, 1913'te kraliyet ordusu kumandanlığına getirildi.

Nâdir, "genç Afgan hareketi" içerisinde Muhammed Tarzî'nin başını çektiği kanadın yanında, ancak farklı programıyla ondan ayrı düşünen kanadın liderliğini yapıyordu. Programı baskıcı bir yapıdan uzak, dinin ve kabilelerin problemlerine daha itidalli mahallî bir çözüm öneriyordu. Habîbullah'a karşı yapılan suikast işine karıştığı gerekçesiyle tutuklananlar arasında yer alıyorsa da bir süre sonra serbest bırakıldı ve tekrar ordu kumandanlığına getirildi. Üçüncü Afgan-İngiliz savaşında etkili kumandası sayesinde İngilizler'e ciddi kayıplar verdirdi. Özellikle kabileler arasında büyük itibar kazandı.

Bu dönemde Nâdir, hem diğer Afgan grubunun lideri Muhammed Tarzî hem de hükümetin savaş bakanı Muhammed Vefî Han ile siyasî ihtilâfa düştü. Ayrıca Emânullah Han'ın kabilelerle ilgili politikasına farklı görüşleriyle muhalefet etti. 1924-1926 yıllarında Fransa'da sürgün sayılabilecek bir göreve tayin edildi. Ancak sağlığının bozulması ve Emânullah hükümetiyle devam eden ihtilâfı sebebiyle görevinden ayrılıp kardeşleri Hâşim Han ve Şah Vefî Han ile birlikte Nice'te ikamet etmeye başladı.

1929'da Beççe-i Sekkâ lakaplı Habîbullah Kelkânî'nin Afganistan'da iktidarı ele geçirmesinden sonra yurduna döndü. Beççe-i Sekkâ elçi göndererek onu Kâbil'e çağırıldı. Ancak Nâdir Han, Kandeher'a yerleşip burada muhalif kabilelerin yanında kalmayı tercih etti. Bu kabileleri toparlamak

için Host'a geçti. Esasen meşruiyet sorunu olan Beççe-i Sekkâ hükümetine karşı bütün Afgan kabilelerinin birleşmesine öncü oldu. Zira Beççe hükümetinin meşruiyeti dinî otoriteler tarafından kabul edilmiş de kabile reisleri tarafından henüz onaylanmamıştı. Nâdir, kabilelerin hükümetle olan bu ihtilâfını kullanarak kendi otoritesini kabul ettirmeye çalıştı. Bundan haberdar olan Beççe-i Sekkâ, Nâdir ailesinin bütün fertlerini tutuklatıp mallarını müsadere etti, Nâdir'in yakalanması için de ödül koydu.

Bu sırada Nâdir, kardeşleriyle Host şehrinde Beççe-i Sekkâ'ya karşı muhalefeti organize etmeye başlamıştı. Hareketine bütün sınır kabilelerinin desteğini sağlamak üzere bir strateji uyguladı. Çıkarmaya başladığı *İşlâh* adlı dergiyle Beççe-i Sekkâ hükümetinin meşruiyetini sorgulamaya ve muhalif yazılar yazarak kamuoyu oluşturmaya çalıştı. Bütün bunlara rağmen planlanan bu stratejiden kabileler arasındaki rekabet yüzünden başlangıçta istenen neticeyi alamadı. Fakat daha sonra bu zorlukları aştı. Başlatılan bir karşı hareketin ardından Beççe-i Sekkâ kaçmak zorunda kalınca Nâdir kolayca Kâbil'e girdi, şehirde bulunan Türk, İran ve Sovyet diplomatları tarafından karşılandı.

Nâdir'in ilk döneminde Kâbil'de kargaşa hâkimdi. Ona destek veren kabile reisleri mükâfatlandırılmalarını istediler. Ancak Beççe-i Sekkâ tarafından yağmalanan bir hazine ve soyulan devlet malları Nâdir'in bu isteği karşılmasına imkân vermedi. Bunun üzerine kabileler Kâbil'i bir daha yağmalayınca Nâdir Şah çok sert tedbirler almak zorunda kaldı. Tedhiş ve yağma yapanlara karşı ağır cezalar koydu. 16 Ekim 1929'da kabile reisleri ve din âlimlerini bir araya getirdiği toplantıda resmen Afgan kralı ilan edildi.

Afganistan'ın yeniden yapılanmasını gerçekleştirmek ve ülkede siyasî istikrarı sağlamak amacıyla bir program hazırladı. Eğitim ve askerî alanda reformlar, ticarî, sanayi ve zirai gelişmeler için yeni tedbirler aldı. Ülkede ilk defa Kâbil Üniversitesi'nin esasını teşkil eden Tıp Fakültesi kuruldu. Daha sonra modern tıbbın çeşitli kurumları dahil birçok eğitim dalında okulları faaliyete geçti.

Teşkil ettiği hükümetin üyelerinin çoğu aile fertlerindendi. İktidarının meşruiyetini sağlamak ve bunu sürdürmek için dinî otoriteyi yanına çekmeye büyük önem verdi. Eğitimde onların görüşlerine sıkça başvurdu. Yasama organları Şûrâ-yı Millî ve

Meclis-i A'yân'ı teşkil etti. Nâdir'in başarılarından biri de düzenli bir ordu kurup onu fonksiyonel hale getirmesi oldu. Adlî işlerde yeniden yapılanmaya gitti. 31 Ekim 1931'de yeni yaptığı anayasayı yürürlüğe koyması bu sahadaki en önemli teşebbüs idi.

1932 yılından itibaren Nâdir Şah'tan memnun olmayan muhalefet iktidarı ciddi şekilde rahatsız etmeye başladı. Bunlara karşı sert önlemler alan Nâdir, hükümet aleyhine giriştiği propaganda faaliyetleriyle ülkede kargaşalık çıkaran Çarhi ailesi lideri Gulâm Nebî'yi idam ettirdi. Ancak işler daha da kötüleşti. Şiddet olayları birbiri ardınca patlak verdi. Nâdir Şah'ın aile fertlerine karşı yapılan suikast sonucu üvey kardeşi Muhammed Azîz öldürüldü. Kendisi de 8 Kasım 1933'te Gulâm Nebî taraftarı Muhammed Halîl adlı bir öğrenci tarafından gerçekleştirilen bir suikast neticesinde hayatını kaybetti. Nâdir Şah'ın öldürülmesinden sonra fazla karışıklığa meydan verilmeden oğlu Muhammed Zâhir Şah Afgan tahtına çıkarıldı.

BİBLİYOGRAFYA :

Burhâneddin Hân Kûşkekî, *Nâdir-i Afgân*, Kâbil 1310 hş.; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1950, III, 607-610; V. Gregorian, *The Emergence of Modern Afghanistan*, Stanford 1969, s. 293-341; L. W. Adamec, *Who's Who of Afghanistan*, Graz 1975, s. 198-199; Mehmet Saray, *Afganistan ve Türkler*, İstanbul 1987, s. 126-130; Burzger, "Nâdir Şâh Muhammedzâyî", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1381/2002, III, 1029-1035; *Encyclopedia of Afghanistan* (ed. P. Bajpai – S. Ram), New Delhi 2002, III, 55-80; R. Grousset, "S. M. Nâdir Şâh", *JA*, sy. 217 (1930), s. 306-307; R. M. S. Morrison, "H. M. King Mohammad Nadir Shah Ghazi of Afghanistan", *As.Af.*, XXI (1934), s. 170-175.

RIZA KURTULUŞ

NÂDİRÜ'r-RİVÂYE

(نادر الرواية)

**Hanefî mezhebi imamlarından
nakledilen ikinci derecede
kaynak değerine sahip rivayetlere
ve bunları içeren
metinlere verilen ad.**

Hanefî mezhebi tarihi boyunca meydana gelen fikhî birikimin bilgi ve delil değerine göre yapılan temel tasnifinde Ebû Hanîfe ve talebelerinin mesaisi ikiye ayrılmakta ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin kaleme aldığı yedi eser dışında (*el-Aşl*, *el-Câmi'u'l-kebir*, *el-Câmi'u's-şagîr*, *es-Siyerü's-şagîr*, *es-Siyerü'l-kebir*, *ez-Ziyâdât*, *Ziyâdâtü'z-Ziyâdât*) Ebû Hanîfe'nin halka-